

Adam Strzelecki

DUSZPASTERSTWO WOJSKOWE ASPEKTY FINANSOWO-PRAWNE ADMINISTRACJI KOŚCIELNEJ

Słowa kluczowe: duszpasterstwo wojskowe; kapelani; posługa duchowna; finanse kapelanów służb mundurowych; status kapelanów.

Wstęp

Kapelani to duchowni, którzy wypełniają funkcje w posłudze duszpasterskiej dla pewnej grupy osób lub środowisk związanych ze służbami mundurowymi. Mianem tym określa się duchownych kościoła rzymskokatolickiego, greckokatolickiego i ewangelickiego. Osoby wchodzące w skład formacji mundurowych, stanowiących swoistego rodzaju grupy społeczne, tak jak inne osoby potrzebują opieki duszpasterskiej. Kościół od dawna starał się w możliwie najlepiej odpowiedzieć na tę potrzebę, zgodnie ze swym obowiązkiem posługi duchownej¹. Stąd też w poszczególnych krajach, w tym i w Polsce zostały ustanowione wojskowe i mundurowe struktury kościelne. Do największej w Polsce wspólnoty katolickiej związanej z wojskiem polskim należą katolicycy żołnierze zawodowi, ich współmałżonkowie, dzieci, także pełnoletnie, mieszkający w domu rodziców oraz dzieci i krewni zamieszkujący razem z nimi żołnierze w służbie czynnej. Prezbiterium Ordynariatu Polowego tworzą duchowni diecezjalni i zakonni wykonujący dla dobra Kościoła jakiś stały obowiązek. Liczebność osób potrzebujących posługi duszpasterskiej nie jest więc ograniczona tylko do osób pełniących służbę i pracujących w służbach

¹ ks. płk prałat W. J a b ł o ń s k i, *Moje wspomnienia wojenne z lat 1939–1945*, [w:] *Udział kapelanów wojskowych w drugiej wojnie światowej*, red. ks. płk dr J. H u m e ń s k i, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1984, s. 29 i n.

mundurowych, lecz do wielu zwianych z nimi osób. Dlatego też analizując aspekty finansowe związane z liczną rzeszą kapelanów zatrudnionych i funkcjonujących w wojsku, policji, straży pożarnej, starzy granicznej, trzeba to również uwzględnić.

Zajmując się tak ważnym obszarem jakim jest posługa duszpasterska kapelanów, warto zwrócić uwagę na ponoszone w tym względzie koszty ze strony budżetu państwa, nie negując bynajmniej osiąganych korzyści w sferze niematerialnej. Nakłady finansowe związane z obszarem działalności duszpasterskiej służącej społeczeństwu stanowią dla niektórych członków partii antyklerykalnych podstawę do negocjowania angażowania się państwa we wspieranie posługi duszpasterskiej. Celem więc niniejszego opracowania jest przedstawienie problematyki finansowej związanej z posługą kapelańską w oparciu o dostępne źródła, których niestety nie jest zbyt wiele. W przedstawionym materiale oparto się przede wszystkim na aktach normatywnych regulujących status prawny kapelanów oraz źródłach internetowych i za ich pośrednictwem opracowaniach naukowych. Celem badawczym było raczej zamiar obiektywnego przedstawienia wszystkich aspektów finansowych duszpasterstwa wojskowego, aniżeli analiza skali zaangażowania ponoszonych na ten cel wydatków strony budżetu państwa.

Zarys historyczny duszpasterstwa wojskowego w Polsce

Wraz z powstaniem państwa polskiego i wojska polskiego zorganizowano duszpasterstwo wojskowe. W dniu 9 listopada 1918 r. ówczesny kierownik Ministerstwa Spraw Wojskowych, pułk. Jan Wroczyński, w porozumieniu z Arcybiskupem Warszawskim Aleksandrem Kakowskim, powołał do życia Konsystorz Polowy. W zorganizowanym 10 grudnia 1918 r. Ministerstwie Spraw Wojskowych, konsystorz ten, jako sekcja, wchodził w skład Departamentu Mobilizacyjno Organizacyjnego. Władze wojskowe zabiegały równocześnie o ustanowienie biskupstwa polowego, co było aprobowane w Episkopacie Polskim. Rozmowy w tej sprawie toczyły się między Wizytatorem Apostolskim w Polsce, Mons. Rattim, a kierownikiem Ministerstwa Spraw Wojskowych, pułk. Wroczyńskim i Naczelnikiem Państwa Józefem Piłsudskim. W rezultacie 5 lutego 1919 r. zostało utworzone przez Stolicę Apostolską Biskupstwo Polowe., a pierwszym biskupem Polowym został miano-

wany przez papieża Benedykta XV ks. doktor Stanisława Gall — biskup pomocniczy warszawski².

Wzajemne relacje państwa i Kościoła katolickiego oraz innych wyznań regulowały w okresie II Rzeczypospolitej ustawy konstytucyjne z 1921 i 1935 r. a także inne akty prawne. Status katolickiego duszpasterstwa wojskowego w Polsce został uregulowany w formie zawartego w dniu 10 lutego 1925 r. konkordatu pomiędzy Watykanem a Rzeczypospolitą Polską, przy czym status prawny duszpasterstwa wojskowego regulowały artykuły V i VII konkordatu.

W 1945 r. w następstwie uznania przez zachodnich aliantów: Francję, USA i Anglię powstałego w kraju Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej nastąpiło zerwanie stosunków dyplomatycznych z polskim rządem na emigracji w Londynie. Tego faktu nie uznała Stolica Apostolska utrzymując nadal stosunki dyplomatyczne z Rządem Londyńskim. W dniu 5 czerwca 1945 r. papież Pius XII mianował przebywającego od września 1939 r. na emigracji Biskupa Polowego Józefa Gawlinę ordynariuszem Polaków w Niemczech³. Prymasowi Kardynałowi Augustowi Hlondowi papież udzielił nadzwyczajnych uprawnień, jakich dotychczas nie miał żaden Prymas, a mianowicie udzielając pełnomocnictwa dla legata papieskiego *in tutto territorio polacco*⁴.

Aktem wrogiej polityki komunistycznych władz polskich wobec Kościoła katolickiego była uchwała Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z 12 września 1945 r., ogłaszająca, iż „konkordat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską przestał obowiązywać”. Po zakończeniu działań wojennych opiekę duszpasterską nad oficerami i żołnierzami Wojska Polskiego w kraju objęli kapelani 1. i 2. Armii WP. Pozostawali oni w ścisłej zależności od Ministerstwa Obrony Narodowej. Państwo uprawiało politykę faktów dokonanych w powoływaniu kapelanów wojskowych bez konsultacji z władzami kościelnymi, często suspendowanych lub takich, z którymi biskupi mieli poważne kłopoty. W obronie przed taką praktyką władz państwowych Episkopat Polski wydał 19 marca 1948 r. komunikat w sprawie duszpasterstwa wojskowego, w którym powiadomił kapelanów wojskowych, iż wobec nieobsadzenia stanowiska ordynariusza polowego wygasła ich jurysdykcja.

² J. B i a r d z k a, *Duszpasterstwo wojskowe w świetle konkordatu z 1925 r.*, Międzyrzec Podlaski 02.12.2005 r., http://www.sciaga.pl/tekst/46060-47-duszpasterstwo_wojskowe_w_swietle_konkordatu_z_1925r, 29 12 2009.

³ W 1949 r. został on opiekunem polskiej emigracji na całym świecie z siedzibą w Rzymie.

⁴ ks. kmdr por. Z. R e ć k o, *Duszpasterstwo wojskowe w okresie PRL*, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.

Przystąpiono także do demobilizacji kapelanów, a zmniejszone duszpasterstwo wojskowe zostało dostosowane organizacyjnie do pokojowych warunków. Rozkaz naczelnego dowódcy rozformował duszpasterstwo wojskowe ze stanu wojennego na stan pokojowy, przy czym zostały zmniejszona o 50% ilość etatów kapelanów wojskowych. W ramach Generalnego Dziekanatu przy Ministerstwie Obrony Narodowej powstał Samodzielny Departament Szefostwa Duszpasterstwa Rzymskokatolickiego, podlegający bezpośrednio ministrowi obrony narodowej. W świetle jurysdykcji kościelnej podporządkowany został prymasowi Polski, jako legatowi Stolicy Apostolskiej. Przy każdym dowództwie okręgu wojskowego referentami religijnymi byli dziekani wojskowi, a w większych garnizonach — kapelani etatowi. W Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego do spraw religijnych był właściwy dziekan KBW wraz z kapelanami wojewódzkimi bezpieczeństwa wewnętrznego⁵.

W roku 1950 duszpasterstwo wojskowe zostało istotnie zreorganizowane oraz ograniczone. Zmniejszono skład osobowy Generalnego Dziekanatu WP, a działalność kapelanów ograniczono jedynie do pogrzebów osób wojskowych, chrztów i komunii oraz spowiedzi w okresie Wielkiego Postu, Wielkanocy i Bożego Narodzenia. Zmieniła się także struktura organizacyjna Dziekanatu, w skład którego wchodził:

- Generalny Dziekan i jego zastępca,
- notariusz Generalnego Dziekana,
- I kapelan Generalnego Dziekana i II kapelan Generalnego Dziekana,
- oficer finansowo-gospodarczy, kierownik kancelarii i redaktor pisma „Kapelan”,
- kapelani garnizonowi.

W związku z przemianowaniem Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego WP na Główny Zarząd Polityczny WP Generalny Dziekanat WP zaczął podlegać GZP WP, któremu składał sprawozdania z realizacji swoich planów. Księża kapelani byli zobowiązani do prowadzenia kancelarii parafialnych, w których powinny być rejestrowane chrzty, śluby, zgony, sprawy finansowe, intencje i całość innych prac duszpasterskich. Z tej działalności musieli się rozliczać z szefostwem duszpasterstwa poprzez sprawozdania duszpasterskie i kasowe. Sprawozdania duszpasterskie przesyłali raz na miesiąc i raz na kwartał, a od 1 kwietnia 1950 r. tylko kwartalnie — do 15 dnia miesiąca rozpoczynającego kwartał. W opracowanych sprawozdaniach należało przestrzegać narzuconego, określonego schematu, a mia-

⁵ P. Pióntek, M. Wesołowski, *Struktura Generalnego Dziekanatu Wojska Polskiego w latach 1945–1950*, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.

nowicie: statystyki, mszy świętych, zaopatrzenia chorych, spowiedzi, komunii świętej, ślubów, pogrzebów, pracy społecznej oraz relacji z pracy duszpasterskiej. Z poszczególnych sprawozdań na koniec każdego roku zbierano dane statystyczne, co pozwalało na pokazanie wymiaru pracy duszpasterską księży kapelanów w poszczególnych parafiach. Sprawozdania duszpasterskie były dla Generalnego Dziekanatu WP nieocenionym źródłem wiedzy o działalności kapelanów w poszczególnych parafiach. Na ich podstawie powstawały sprawozdania roczne dla poszczególnych OW.

Księża kapelani przesyłali również sprawozdania kasowe i do szefostwa duszpasterstwa, zgodnie z harmonogramem przyjętym dla sprawozdań duszpasterskich (tj. do 15 każdego miesiąca rozpoczynającego kwartał). Zawierały one zestawienie dochodów i rozchodów danej parafii. W skład dochodów wchodziła: taca kościelna, ofiary dobrowolne, dotacje władz wojskowych i cywilnych, imprezy i skarbonki. Rozchody natomiast obejmowały: pensje i honoraria, konserwację i remonty, inwestycje, wydatki konsumpcyjne oraz tzw. wydatki inne⁶.

Pierwszym po II wojnie światowej ważnym aktem prawnym, regulującym status duszpasterstwa wojskowego była ustawa z dnia 13 grudnia 1957 r. o służbie wojskowej oficerów Sił Zbrojnych. Wynikało z niej, iż oficerowie Wojska Polskiego tworzą korpus oficerski Sił Zbrojnych, który składa się z 22 korpusów osobowych oficerów, w tym Korpusu osobowego oficerów duszpasterstwa. Księża kapelanów wyznaczał na stanowisko i zwalniał z niego Minister Obrony Narodowej lub Generalny Dziekan. Oprócz wyszczególnienia Korpusu oficerów duszpasterstwa ustawa nie zawierała żadnego przepisu odnoszącego się tylko do księży kapelanów. Dnia 14 października 1980 r. wszedł w życie statut Konferencji Episkopatu Polski, który w art. 3 określał, że duszpasterstwo wojskowe podlega Konferencji Episkopatu Polski oraz, że generalnego dziekana i kapelanów wojskowych powołuje przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski na wniosek Rady Głównej. Duszpasterstwo wojskowe w Polsce Ludowej nie doczekało się reorganizacji aż do 1989 r. Odnotować przy tym trzeba, że w roku 1989 w skład służby duszpasterskiej Generalnego Dziekanatu wchodziło 35 etatów kapelanów, z czego 4 w Generalnym Dziekanacie WP i 31 w kościołach garnizonowych⁷.

Kapelani w latach 1949–1956 starali się prowadzić przede wszystkim pracę duszpasterską wśród żołnierzy, pomimo, że ze względów politycznych było to

⁶ P. K a c z m a r s k a, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w latach 1945–1964*, „Rocznik Archiwalno-Historyczny CAW”, nr 3/30, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.

⁷ Ibidem.

jednak bardzo utrudnione, a Informacja Wojskowa we współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa prowadziła w szerokim zakresie inwigilację kadry i rodzin pod kątem światopoglądowym. Po zmianach w październiku 1956 r. w kierownictwie PZPR i strukturach państwa, nastąpił tzw. okres odwilży w stosunku do ludzi wyznających wiarę, który objął również żołnierzy, ale nie na tyle, aby była możliwość formalnego uczestnictwa wojska w obrzędach religijnych. W ramach zmian w polityce państwa zmienił się także stosunek do duszpasterstwa wojskowego i jego działalności. W preliminarzu klasyfikacji budżetowej wojska znalazły się zaplanowane kwoty wydatków na remonty i konserwację obiektów sakralnych, w tym kościołów garnizonowych⁸. Pomimo, że pracę duszpasterską kapelanów chciano wykorzystać w działaniach o charakterze politycznym dla potrzeb władzy ludowej, to jednak w świadomości Polaków w okresie Polski Ludowej pozostał sentyment do księży w mundurze. Praca duszpasterska w tym okresie nie była łatwa, a kapelani zmagali się z wieloma trudnościami, jakie były rezultatem nieprzychylniej polityki państwa względem Kościoła. Nie różnili się zresztą w pracy duszpasterskiej od innych kapłanów, przy czym jedni i drudzy byli przedmiotem szczególnej inwigilacji organów bezpieczeństwa⁹.

Kapelani pomimo nieprzyjaznej atmosfery ze strony Generalnego Zarządu Polityczno-Wychowawczego WP i Urzędu ds. Wyznań starali się być wierni swojemu posłannictwu, które wypełniali w niesprzyjających warunkach aniżeli inni duchowni, gdyż poddawani byli szczególnej indoktrynacji. Zadaniem kapelanów, według generalnego dziekana, było likwidowanie konfliktów pomiędzy biskupami a księżmi należącymi do zrzeszenia „Caritas”. Wielką rolę na tym polu odegrali księża: pułkownik Julian Humeński i pułkownik Jan Mrugacz. Po 1964 r. duszpasterstwem wojskowym kierował ksiądz pułkownik Julian Humeński, dbający o kościoły garnizonowe i dyscyplinę wśród kapelanów, co przyczyniło się do zmiany nastawienia księdza prymasa Polski do generalnego dziekana i kapelanów LWP oraz poświęcenia przez księdza prymasa kościoła i plebanii w Bemowie i Legionowie. Praca kapelanów w wojsku polegała na obsłudze szpitali wojskowych, więzień i duszpasterstwa w kościołach garnizonowych¹⁰.

Po okresie PRL i upadku systemu indoktrynacji politycznej, patriotyczne ugrupowania katolickie doprowadziły do przywrócenia Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego. Papież Jan Paweł II, który mianował 21 stycznia 1991 r. — za zgodą

⁸ P. Pióntek, M. Wesółowski, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego 1945–1989*, s. 58–59. <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

władz państwowych — Ordynariat Wojskowy (Polowy) Wojska Polskiego, powołał jednocześnie biskupa polowego w osobie ks. prał. dr. Sławoja Leszka Głódzia. Jako Katedrę Polową został ustanowiony kościół garnizonowy pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Warszawie. Akt prawny, Statut Ordynariatu, przyjęty został przez Konferencję Episkopatu Polski, a zatwierdzony przez Stolicę Apostolską, wszedł w życie w dniu 28 lutego 1991 r. Rozpoczęty został kolejny etap posługi duszpasterskiej w wolnej i demokratycznej Polsce¹¹.

W myśl art. 5 Konkordatu „Duchowni w wykonywaniu swych urzędów cieszyć się będą szczególną opieką prawną. Na równi z urzędnikami państwowymi, korzystając oni będą z prawa zwolnienia od zajęcia sądowego części swych uposażeń”. Duchowni, którzy otrzymali święcenia, zakonnicy, którzy złożyli śluby, uczniowie seminaryjni i nowicjusze, którzy wstąpili do seminariów, lub nowicjatów przed wypowiedzeniem wojny, są zwolnieni ze służby wojskowej z wyjątkiem pospolitego ruszenia. W świetle art. 7 „Wojska Rzeczypospolitej korzystając będą z wszelkich wyróżnień, jakich Stolica Apostolska udziela wojskom zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, a w szczególności kapłani posiadać będą prawa proboszczowskie w stosunku do wojskowego i do ich rodzin i wykonywać będą czynności swego urzędu kościelnego. Pod jurysdykcją biskupa polowego, który będzie miał prawo ich wyboru. Stolica Apostolska przyzwala, aby duchowieństwo to i w sprawach dotyczących jego służby wojskowej podlegało władzom wojskowym”.

Przywrócenie Ordynariatu Polowego było kontynuacją, trwającej wieki, chlubnej tradycji posługi duszpasterskiej przez kapelanów wśród polskich żołnierzy i stanowiło nawiązanie do chlubnej tradycji, utworzonego przed ponad 85 laty Biskupstwa Polowego¹². W początkowym okresie pracy Ordynariatu polowego ogromnie ważnym momentem stało się spotkanie Ojca Świętego z 40-tysięczną reprezentacją Wojska Polskiego w Zegrzu Pomorskim, w dniu 2 czerwca 1991 r. Pasterskie słowo Jana Pawła II ukazało istotne zadania duszpasterstwa wojskowego w całości formacji wojskowej dla Narodu i Kościoła¹³.

W nowo utworzonym Ordynariacie Polowym¹⁴ zorganizowana została struktura diecezjalna. Utworzono Kurię Polową i dekanaty dla poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych (w tym jeden dekanat dla żołnierzy obrządku

¹¹ B. R a t a j c z a k, *Duszpasterstwo wojskowe*, [w:] *Prawo wyznaniowe*, pod red. H. M i s z t a l a, Sandomierz 2000, s. 383.

¹² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 23 maja 1989 r., nr 29, poz. 154).

¹³ J. B i a r d z k a, op. cit.

¹⁴ Ordynariat Polowy (Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 23 maja 1989 r., nr 29, poz. 154, art. 8, pkt 1).

bizantyjsko-ukraińskiego). W Diecezji Wojskowej funkcjonuje 70 parafii oraz 117 samodzielnych ośrodków duszpasterskich. Do kapelanów wojskowych mają zastosowanie przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Kapelani stanowią wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych. Kapelani wojskowi podlegają w zakresie służby wojskowej organom wojskowym, a w zakresie duszpasterstwa — władzom kościelnym. Statut uchwała Konferencja Episkopatu Polski, a ogłasza Minister Obrony. Zgodnie z normami zawartymi w Statucie Ordynariatu Wojskowego (Polowego) Ordynariat jest okręgiem kościelnym zrównanym prawnie z diecezją, posiadającym własnego Biskupa Polowego, któremu powierzona jest troska pasterska o część Ludu Bożego związanego z wojskiem polskim.

Utworzone zostało także Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe dla zapewnienia opieki duszpasterskiej osobom wyznania ewangelicko-augsburskiego, które są związane z Wojskiem Polskim¹⁵. Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe działa na podstawie zasad określonych w: księgach kanonicznych Pisma świętego, a także we wszystkich luterańskich Księgach Symbolicznych, Zasadniczym Prawie Wewnętrznym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i ustawie 2 dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶. Wewnętrzny ustrój Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego i jego funkcjonowanie reguluje Statut, uchwalony przez Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Obsługę organizacyjno-administracyjną Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego zapewnia Naczelny Kapelan Wojskowy, którym jest Ewangelicki Biskup Wojskowy. Jego działalność prowadzona jest za pomocą bezpośrednio mu podległych kancelarii, kierowanych przez kanclerza. Ewangelicki Biskup Wojskowy, jako Naczelny Kapelan Wojskowy określa sposób realizacji zadań administracyjnych dziekanów. Ewangelicki Biskup Wojskowy, zastępca Ewangelickiego Biskupa Wojskowego, kanclerz, dziekani i kapelani ewangelicy są uprawnieni do przyjmowania stopni wojskowych, odznaczeń, uposażeń, emerytur i rent z tytułu pełnionej służby wojskowej. Kapelani pomocniczy jako oficerowie rezerwy mogą również przyjmować stopnie wojskowe, a także odznaczenia, uposażenia, emerytury i renty z tytułu zatrudnienia w charakterze pracowników cywilnych wojska¹⁷.

¹⁵ Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 listopada 2002 r. w sprawie ogłoszenia Statutu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego (Dz.Urz. MON z 2002 r., nr 23, poz. 23).

¹⁶ Dz.U., nr 73, poz. 323 z późn. zm.

¹⁷ §5 ust. 1 i 2 Statutu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego uchwalonego w dniu 25 października 2002 r. przez Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Posługą kapelańską są objęte wszystkie wojskowe: uczelnie, szpitale, sanatoria oraz żołnierze polscy uczestniczący w operacji pokojowej NATO „SFOR” w Bośni, w siłach międzynarodowych „KFOR” w Kosowie, pełniący służbę w Libanie, Syrii, Afganistanie, Iraku i w Polskim Przedstawicielstwie Wojskowym przy Komitecie Wojskowym Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w Brukseli. Do pracy w Ordynariacie Polowym przygotowują się alumni, którzy studiują w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie.

Status prawny kapelanów wojskowych

Kapelan to duchowny spełniający funkcje liturgiczne przydzielony przez władzę kościelną do obsługi duszpasterskiej pewnej grupy osób lub środowisk. Mianem tym nazywani są duchowni kościoła rzymskokatolickiego, greckokatolickiego i ewangelickiego. W pierwotnym zamysle miał to być duchowny pełniący posługę duchowe dla ludzi którzy nie mogą uczestniczyć w regularnych mszach w kościele. Kapelanów wojskowych mianuje i odwołuje Biskup Polowy zgodnie z przepisami prawa kościelnego. Kapelani wojskowi, jako proboszczowie posiadają prawa i obowiązki zrównane z parafialnymi proboszczami. Tak jak każdy proboszcz, kapelan wojskowy ma obowiązek prowadzenia księgi osób ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych.

Biskup Polowy sprawuje duszpasterstwo wspomagany przez Dziekanów, których sam mianuje zgodnie z potrzebami pastoralnymi oraz przez kapelanów spełniających swe funkcje we własnych kościołach garnizonowych albo korzystających, na zasadzie umowy, z kościołów i pomieszczeń wynajętych, lub na terenach wojskowych, takich jak np. koszary czy poligony. Biskup i kapelani wojskowi mogą przyjmować wojskowe stopnie, honory, uposażenie i emeryturę, po uzgodnieniu tego z kompetentnymi władzami rządowymi.

Sytuacja wszystkich kościołów i związków wyznaniowych dotycząca posług religijnych pełniącym służbę wojskową jest prawnie uregulowana. Poza Kościołem Katolickim, czternaście innych kościołów i związków wyznaniowych otrzymało gwarancje sprawowania opieki duszpasterskiej nad żołnierzami w ustawach regulujących ich status prawny. Należą do nich:

- Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny,
- Kościół Ewangelicko-Augsburski,
- Kościół Ewangelicko-Reformowany,
- Kościół Ewangelicko-Methodystyczny,

- Kościół Polskokatolicki,
- Kościół Starokatolicki Mariawitów,
- Kościół Zielonoświątkowy,
- Kościół Adwentystów Dnia Siódmego,
- Kościół Chrześcijan Baptystów,
- Kościół Katolicki Mariawitów,
- Gminy Wyznaniowe żydowskie,
- Wschodni Kościół Staroobrzędowy,
- Karaimski Związek Religijny oraz Muzułmański Związek Religijny.

Spośród wymienionych tylko Kościół Prawosławny oraz Ewangelicko-Augsburski mają zorganizowane struktury duszpasterstwa wojskowego. W Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym duszpasterstwo wojskowe prowadzi swoją działalność w ramach Prawosławnego Ordynariatu Wojskowego, którym kieruje Prawosławny Ordynariusz Wojskowy, mianowany przez Ministra Obrony Narodowej, po przedstawieniu kandydatury przez Święty Sobór Biskupów. Z kolei w Kościele Ewangelicko-Augsburskim duszpasterstwem Wojskowym kieruje Naczelny Kapelan Wojskowy, mianowany i odwoływany przez Ministra Obrony Narodowej, po uzgodnieniu z Konsystorzem Kościoła.

W przypadkach pozostałych kościołów i związków wyznaniowych opiekę duszpasterską dla żołnierzy zapewniają duchowni wyznaczani przez uprawnione organy danego kościoła w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej. Kościół Katolicki otrzymał gwarancje sprawowania posług religijnych dla wojskowych w umowie konkordatowej, inne kościoły i związki wyznaniowe otrzymały gwarancje sprawowania posług religijnych dla wojskowych w ustawach regulujących w sposób indywidualny ich status prawny. Status Katolickiego Duszpasterstwa Wojskowego został uregulowany w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸.

Do kapelanów wojskowych mają zastosowanie przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Kapelani stanowią wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych¹⁹. Kapelani wojskowi podlegają w zakresie służby wojskowej organom wojskowym, a w zakresie duszpasterstwa — władzom kościelnym. Statut duszpasterstwa wojskowego opracowywany jest z uwzględnieniem właściwości wynikających z ust. 2. Statut uchwała Konferencja Episkopatu Polski, a ogłasza

¹⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 89.29.154 z 23 maja 1989 r. ze zm.).

¹⁹ Art. 26 ust.1. Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U., nr 29, poz. 154 ze zm.).

Minister Obrony²⁰. W lasach państwowych natomiast nie są zatrudnieni kapelani, nie otrzymują w związku z tym uposażenia, z wyjątkiem mundurów²¹.

Kapelani wojskowi troszczą się o realizację zasad zawartych w ust. 1 i 2, w szczególności przez indywidualny kontakt z dowódcami jednostek wojskowych oraz z żołnierzami. Kapelani wojskowi mają pełną swobodę stałego kontaktowania się z żołnierzami na terenie jednostek wojskowych, w terminach uzgodnionych z dowódcami tych jednostek. Generalny Dziekan Wojska Polskiego, w porozumieniu z biskupem diecezjalnym, przedstawia Ministrowi Obrony Narodowej wniosek w sprawie powołania kapelana wojskowego i zwolnienia go z zawodowej służby wojskowej. Generalny Dziekan Wojska Polskiego, w porozumieniu z biskupem diecezjalnym i organem wojskowym określonym w statucie duszpasterstwa wojskowego, wyznacza kapelana wojskowego na stanowisko rektora kościoła garnizonowego i odwołuje go. Na wniosek Generalnego Dziekana Wojska Polskiego biskup diecezjalny udziela jurysdykcji rektorowi kościoła garnizonowego lub innemu kapelanowi wojskowemu, chyba że przeciwko temu przemawiają przewidziane prawem kanonicznym względy kościelne. Tryb postępowania w sprawach, o których mowa w ust. 1 i 2, oraz następstwa odmowy udzielenia jurysdykcji lub jej cofnięcia określa statut duszpasterstwa wojskowego.

Tryb tworzenia personalnych parafii wojskowych i terytorialnych parafii przy kościołach garnizonowych określa statut duszpasterstwa wojskowego. Przepisy dotyczące odraczania zasadniczej służby wojskowej ze względu na odbywanie nauki mają zastosowanie również do alumnów wyższych seminariów duchownych oraz nowicjuszy zakonnych. Duchowni po otrzymaniu święceń i członkowie zakonów po złożeniu profesji wieczystej zostają przeniesieni do rezerwy. Nie są oni powoływani do odbywania ćwiczeń wojskowych w czasie pokoju, z wyjątkiem przypadku przeszkolenia, za zgodą biskupa diecezjalnego lub wyższego przełożonego zakonnego, do pełnienia funkcji kapelana. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny osoby, o których mowa w ust. 1 i 2, przeznacza się stosownie do potrzeb sił zbrojnych: duchownych — do pełnienia funkcji kapelanów wojskowych, alumnów wyższych seminariów duchownych oraz członków zakonów — do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny właściwe organy wojskowe, w porozumieniu z biskupem diecezjalnym,

²⁰ Art. 8, pkt 1 *Statutu Ordynariatu Wojskowego czyli Polowego w Polsce — Ordynariat Polowy* (Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 23 maja 1989 r., nr 29, poz. 154).

²¹ A. Wiłma, *Kapelani wchodzą do lasów*, „Gazeta Pomorska”, 2010, z 22 stycznia.

zapewnią pozostawienie do duszpasterskiej obsługi ludności niezbędnej liczby duchownych spośród tych, którzy podlegają mobilizacji.

Szczególne miejsce w pracy duszpasterskiej w wojsku zajmuje troska o ubogich. W 1996 biskup połowy powołał Caritas Ordynariatu Połowego Wojska Polskiego. W diecezji połowej prowadzą działalność 24 oddziały Caritas. Stałą pomocą humanitarną wspierano ludność południowo-zachodniej Polski podczas powodzi w 1997 r. Caritas Ordynariatu Połowego wysłała wiele konwojów zagranicznych z pomocą dla potrzebujących w Bośni, Kosowie, na Litwie, Białorusi, Ukrainie. Caritas wydała kasety i płyty z muzyką i pieśniami wojskowymi, patriotycznymi i religijnymi.

W zakresie działalności naukowej i popularyzatorskiej Ordynariat Połowy wydaje dwutygodnik „Nasza Służba” skierowany do żołnierzy. Staraniem Ordynariatu Połowego ukazał się po raz pierwszy w naszym kraju polsko-angielski modlitewnik żołnierza. Wydano także dwa tomy dokumentujące pasterskie nauczanie Biskupa Połowego. Już od lat Ordynariat Połowy utrzymuje stałe kontakty z duszpasterstwami wojskowymi innych krajów. Księża kapelani uczestniczą w międzynarodowych konferencjach i sympozjach, wymieniając doświadczenia w dziedzinie duszpasterskiej. Miejscem pielgrzymi żołnierzy z całej Europy jest Lourdes. W zorganizowanej grupie przybywają tu od 14 lat polscy żołnierze. W wojskowej pieszej pielgrzymce na Jasną Górę razem z polskimi żołnierzami uczestniczą także żołnierze z USA, Niemiec i Słowacji. Z doświadczeń polskiego Duszpasterstwa korzystają również kapelani innych krajów²².

Wymiar finansowy duszpasterstwa wojskowego

Kościelne osoby prawne mają prawo do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów. Zbiórki na cel wyżej wymienione nie wymagają pozwolenia właściwego organu, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony. W kościele katolickim parafie utrzymywane są głównie z datków na tacę, zbieranych wśród uczestników

²² T. G ó r s k i, *Duszpasterstwo wojskowe w świetle przepisów obowiązujących*, Międzyrzec Podlaski 25 XI 2005 http://www.sciaga.pl/tekst/46061duszpasterstwo_wojskowe_w_swietle_przepisow_obowiazujacych, 29 12 2009.

niedzielnych mszy św. Z ofiarowanych przez wiernych datków pokrywane są koszty funkcjonowania kościołów i budynków parafialnych. Dochody z datków na tacę zależą od tego jak wielką liczbę ludności obejmuje parafia, jaki jest stopień zamożności jej mieszkańców, w jakim regionie Polski się znajduje i przede wszystkim od liczebności uczestniczących w codziennych, niedzielnych i świątecznych liturgiach. Największe bieżące koszty parafii, to: przede wszystkim oświetlenie, a następnie (nie wszędzie) ogrzewanie (koszty te to ok. 70 tys. zł w przypadku dużych świątyń). Parafie ponoszą też koszty z tytułu zatrudniania personelu pomocniczego, tj. osoby prowadzącej plebanię, organisty, kancelarii itp. Z Raportu KAI o finansach Kościoła katolickiego w Polsce wynika, że ofiary na tacę składa około 30% mieszkańców danej parafii co niedziela a także mniejszy procent w dni poprzednie²³.

Przeciętny datek na tacę wynosi od 50 gr do 1,20 zł od osoby, w zależności od regionu kraju i parafii. Na przykład w małej, liczącej niespełna tysiąc osób wiejskiej parafii w diecezji tarnowskiej przeciętna wysokość niedzielnej tacy to 487 zł, w trzytysięcznej parafii w diecezji bielsko-żywieckiej — 2,3 tys. zł, ośmiotysięcznej parafii w archidiecezji lubelskiej — około 3 tys. zł, w dużej miejskiej parafii w archidiecezji katowickiej, nawet sięga do 4 tys. zł. Niektóre parafie mogą liczyć na dodatkowe przychody, np. z dzierżawy gruntów, cmentarzy, działalności gospodarczej i różnych dotacji (np. unijnych). Z Raportu KAI o finansach Kościoła katolickiego w Polsce czytamy też, że w części parafii bilans przychodów i wydatków związanych z utrzymaniem cmentarza wychodzi na zero, w niektórych zaś przynosi straty. Tam, gdzie przychód jest notowany, w skali miesiąca może wynieść od kilkuset do kilku tysięcy złotych²⁴.

Kościółowi i jego osobom prawnym przysługuje prawo nabywania, posiadania i zbywania mienia ruchomego i nieruchomości, nabywania i zbywania innych praw oraz zarządzania swoim majątkiem. W obrocie nieruchomościami między kościelnymi osobami prawnymi nie stosuje się prawa pierwokupu na rzecz Skarbu Państwa. Przy nabywaniu nieruchomości lub ich części przez kościelne osoby prawne od osób trzecich prawo pierwokupu może być stosowane jedynie w przypadkach,

²³ Raport Katolickiej Agencji Informacyjnej (KAI) o finansach Kościoła katolickiego w Polsce, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/raport-kai-o-finansach-kosciola-katolickiego-w-pol,1,5038935,wiadomosc.html>, 27 02 2012. Raport został przygotowany przez dziennikarzy KAI, ich zdaniem jest pierwszą próbą analizy dot. finansów Kościoła w Polsce. W jego opracowaniu dziennikarze KAI korzystali z informacji uzyskanych w poszczególnych kuriach diecezjalnych, z sondy przeprowadzonej w kilkudziesięciu parafiach (w Polsce jest ich 10,5 tys.), a także z danych uzyskanych w wybranych zakonach męskich i żeńskich.

²⁴ Ibidem.

gdy inwestor państwowy lub spółdzielczy uzyskał wcześniej decyzję o ustaleniu lokalizacji inwestycji mieszkaniowej na tej nieruchomości lub części tej nieruchomości.

Majątek i przychody kościelnych osób prawnych podlegają ogólnym przepisom podatkowym. Kościelne osoby prawne są zwolnione od opodatkowania z tytułu przychodów ze swojej działalności niegospodarczej. W tym zakresie osoby te nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy o zobowiązaniach podatkowych. Dochody z działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych oraz spółek, których udziałowcami są w roku podatkowym lub w roku po nim następującym na cele kultowe, oświatowo-wychowawcze, naukowe, kulturalne, działalność charytatywno-opiekuńczą, punkty katechetyczne, konserwację zabytków oraz na inwestycje sakralne, i te inwestycje kościelne, których przedmiotem są punkty katechetyczne i zakłady charytatywno-opiekuńcze, jak również remonty tych obiektów. Łącznie te osoby, są zwolnione od opodatkowania w części, w jakiej zostały przeznaczone na cele kościelne.

Kościelne osoby prawne są zwolnione od opodatkowania i od świadczeń na fundusz gminny i fundusz miejski, od nieruchomości lub ich części, stanowiących własność tych osób lub używanych przez nie na podstawie innego tytułu prawnego na cele niemieszkalne, z wyjątkiem części zajmowanej na wykonywanie działalności gospodarczej. Zwolnienie od opodatkowania podatkiem od nieruchomości oraz od świadczeń na fundusz gminny i fundusz miejski obejmuje nieruchomości lub ich części przeznaczone na cele mieszkalne duchownych i członków zakonu, jeżeli:

- 1) są one wpisane do rejestru zabytków,
- 2) służą jako internaty przy szkołach i seminariach duchownych, domy zakonów kontemplacyjnych, domy formacyjne zakonów i domy księży emerytów (siostr emerytek),

- 3) znajdują się w budynkach kurii diecezjalnych i biskupich, zakonnych zarządów generalnych i prowincjalnych w Sekretariacie Prymasa Polski i w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski. Nabywanie i zbywanie rzeczy i praw majątkowych przez kościelne osoby prawne w drodze czynności prawnych oraz spadkobrania, zapisu i zasiedzenia jest zwolnione od podatku od spadków i darowizn oraz opłaty skarbowej, jeżeli ich przedmiotem są:

- 1) rzeczy i prawa nie przeznaczone do działalności gospodarczej,
- 2) sprowadzane z zagranicy maszyny, urządzenia i materiały poligraficzne oraz papier.

Darowizny na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą są wyłączone z podstawy opodatkowania darczyńców podatkiem dochodowym i podatkiem wy-

równawczym, jeżeli kościelna osoba prawna przedstawi darczyńcy pokwitowanie odbioru oraz — w okresie dwóch lat od dnia przekazania darowizny — sprawozdanie o przeznaczeniu jej na tę działalność. W odniesieniu do darowizn na inne cele mają zastosowanie ogólne przepisy podatkowe.

Kościelne jednostki organizacyjne mogą być na wniosek kościelnej osoby prawnej uznane przez właściwą izbę skarbową za odrębne podmioty podatkowe, jeśli są organizacyjnie wyodrębnione. Nabywanie rzeczy i praw majątkowych, o których mowa w ust. 6, jest zwolnione od opłat sądowych i notarialnych, z wyłączeniem opłat kancelaryjnych. Przywozowe towary przeznaczone na cele charytatywno-opiekuńcze i oświatowo-wychowawcze oraz towary o charakterze kulturalnym przeznaczone na cele kultu, przywożone dla kościelnych osób prawnych, są zwolnione od należności celnych²⁵.

Kościelne osoby prawne mogą zakładać fundacje. Do fundacji tych stosuje się ogólnie obowiązujące przepisy o fundacjach. Niezależnie od nadzoru państwowego, nadzór nad działalnością fundacji sprawuje kościelna osoba prawna, będąca fundatorem lub wskazana w statucie fundacji. W razie stwierdzonych nieprawidłowości w zarządzaniu fundacją, właściwy organ państwowy zwraca się do kościelnej osoby prawnej, sprawującej nadzór nad fundacją, wyznaczając termin nie krótszy niż trzy miesiące na spowodowanie usunięcia nieprawidłowości. Po bezskutecznym upływie tego terminu można zastosować środki oznaczone w przepisach o fundacjach. W razie konieczności poddania fundacji zarządowi przymusowemu w myśl przepisów o fundacjach, zarząd ten będzie sprawowała kościelna osoba prawna wyznaczona przez Prezydium Konferencji Episkopatu Polski. Jeżeli statut fundacji nie stanowi inaczej, w razie jej likwidacji: do jej majątku znajdującego się w kraju stosuje się odpowiednio przepis ustawy. O przeznaczeniu jej majątku znajdującego się za granicą zadecyduje Konferencja Episkopatu Polski lub wyższy przełożony zakonny. W razie zniesienia kościelnej osoby prawnej, jej majątek przechodzi na nadrzędną kościelną osobę prawną, a jeżeli taka osoba nie istnieje lub nie działa w Polsce, majątek ten przechodzi na Konferencję Episkopatu Polski lub Konferencję Wyższych Przełożonych Zakonnych.

²⁵ W granicach i na warunkach określonych w rozporządzeniu nr 918/83/EWG z dnia 28 marca 1983 r. ustanawiającym wspólnotowy system zwolnień celnych (Dz.Urz. WE L 105 z 23 kwietnia 1983 r.), ostatnio zmienionym aktem dotyczącym warunków przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej oraz dostosowań w traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej (Dz.Urz. WE L 236 z 23 września 2003 r.).

Wsparcie społecznej działalności instytucji kościelnych w Polsce wynosi ponad 492 mln zł. Dotyczy to m.in. ochrony zabytków, kościelnych uczelni wyższych, działalności kapelanów, Ordynariatu Wojska Polskiego, Funduszu Kościelnego²⁶. W 2011 r. na Fundusz Kościelny rząd przekazał 89 mln zł, czyli 0,03% budżetu państwa. Środki finansowe Funduszu przeznaczone były nie tylko na Kościół katolicki, lecz także na zarejestrowane związki wyznaniowe. Z Funduszu Kościelnego opłacane są składki na ubezpieczenie społeczne (emerytalne, rentowe i wypadkowe) za 23 tys. duchownych różnych wyznań, a także składki na ubezpieczenie zdrowotne dla 1,5 tys. alumnów. Wydatki na ten cel obejmują około 40% duchownych katolickich. Ocenia się, że wysokość budżetu Funduszu Kościelnego była niedoszacowana, gdyż, Kościołowi katolickiemu w Polsce zabrano minimum 155 tys. ha ziemi, z czego zwrócono — 65 tys. ha. Z tego wynika, że Fundusz powinien być zasilany obecnie dochodami z 90 tys. ha pozostających w ręku państwa (nie licząc kilku tysięcy zabranych Kościołowi budynków). Przyjmując średni dochód z tzw. hektara przeliczeniowego w 2010 r. (2278 zł), budżet Funduszu Kościelnego powinien wynosić obecnie nie 89 mln zł, ale około 200 mln zł rocznie²⁷.

Minister administracji i cyfryzacji, Michał Boni podkreślił²⁸, iż wartość działalności Kościoła katolickiego w Polsce — dotyczącej edukacji, medycyny, kultury oraz inicjatyw charytatywnych — może być liczona w miliardach złotych rocznie. We wszystkich tych obszarach Kościół w istotny sposób wyręcza państwo: świeccy katolicy i instytucje kościelne finansują kilkaset przedszkoli i 514 szkół katolickich dla kilkudziesięciu tysięcy dzieci; Caritas prowadzi na terenie całego kraju 9 tys. punktów pomocy materialnej, psychologicznej oraz prawnej — wartość pomocy udzielonej przez Caritas w 2010 r. wyniosła 482 mln zł. Boni nie poddał wątpliwości raportu KAI na temat finansów Kościoła, dodając, że dokument ten zgadza się z wyliczeniami strony rządowej. Zwrócił też uwagę, że Rząd RP deklaruje otwartość i wolę dyskusji, ale także determinację, by doprowadzić do usamodzielnienia płacenia przez Kościoły i związki wyznaniowe składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, a tym samym do likwidacji Funduszu Kościelnego²⁹. Komentarze biskupów katolickich na temat planów Likwidacji przez Rząd Funduszu Kościelnego i tak są oszczędne na tle głosów duchownych innych Kościołów.

²⁶ Raport KAI o finansach Kościoła katolickiego..., op. cit.

²⁷ Ibidem.

²⁸ *Boni o raporcie KAI: największy problem to sytuacja proboszczów*, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/boni-o-raporcie-kai-najwiekszy-problem-to-sytuacja,1,5039408,wiadomosc.html>, 28 02 2012.

²⁹ *M. Boni: Rząd jest otwarty, ale i zdeterminowany*, <http://gosc.pl/doc/1106400.M-Boni-Rzad-jest-otwarty-ale-i-zdeterminowany/2>, 15 03 2012.

Zwierzchnik Kościoła luterńskiego bp Jerzy Samiec powiedział dla PAP, iż „Propozycja rządu jest dla mniejszych Kościołów niebezpieczna. W małych środowiskach może się okazać, że ktoś nie będzie chciał się przyznawać do swojej religii. Wpisywanie podatku religijnego jest także przyznaniem się do przynależności religijnej, co jest łamaniem konstytucji”³⁰.

Uposażenie kapelanów wojskowych

Analizując uposażenie kapelanów wojskowych warto odnieść się do uposażenia żołnierzy w Wojsku Polskim. Podstawowy dochód żołnierza zawodowego to uposażenie zasadnicze uzależnione od stopnia wojskowego. Ponadto większość stopni oficerskich jest podzielona na tzw. grupy uposażenia, w których pensje mogą różnić się dość istotnie. Najniższą miesięczną wypłatę dostają szeregowcy — 1 400 zł brutto. Podstawowe zarobki podoficerów zaczynają się od 2 700 zł (tyle dostaje kapral). Oficerowie zarabiają od 3 540 zł (podporucznik) do 14 400 zł (generał)³¹. Do miesięcznego uposażenia żołnierza zawodowego dochodzą dodatki: stałe, wypłacane razem z podstawową pensją, i jednorazowe. Do stałych należą: równoważnik mundurowy — wypłacany raz w roku, około 2 tys. zł dla podoficerów i oficerów oraz 4 200 zł dla generałów, nagroda roczna — czyli 13. pensja, roczna gratyfikacja urlopową dla żołnierza i jego rodziny — po 540 zł na każdego członka rodziny (żona i uczące się dzieci), zwrot kosztów za jeden przejazd w roku (tam i z powrotem) do wybranego miejsca w kraju — dla żołnierza i jego rodziny, dodatek za każde 5 lat służby — w wys. odpowiednio 5 proc. podstawowej pensji za 5 lat, 10% za 10 lat, tak co 5 lat, aż do 25 lat służby, dodatek jednorazowy żołnierz dostanie: w przypadku podróży służbowych, np. przeniesienia do innej jednostki — dla żołnierza i członków jego rodziny.

Żołnierze, którzy pełnią służbę w różnego rodzaju specyficznych rodzajach wojsk mogą liczyć na otrzymanie nagrody, np. lotnicy, za obyte loty bezawaryjnie, a nurkowie otrzymują dodatkowe pieniądze za odpowiednią liczbę godzin spędzonych pod wodą, od 420 zł za 500 godzin, do nawet 840 zł za więcej niż 1 500 godzin. Sposobem na większe pieniądze, z którego korzysta wielu polskich wojskowych, jest wyjazd na misję zagraniczną. Oczywiście wiąże się to z ryzykiem,

³⁰ K. Wiśniewska, *Kościół zdziwione pośpiechem i się nie godzą*, „Gazeta Wyborcza” 2012, z 19 marca.

³¹ M. Wójcicki, *Ile zarabia się w wojsku?*, „Dziennik” 2010, z 19 stycznia.

lecz jest ono wpisane w zawód żołnierza. Dodatkowe wynagrodzenie za taką służbę wynosi od 3 410 do 4 400 zł dla podoficerów i od 4 260 do 8 360 zł dla oficerów. Gdy żołnierze biorą udział w akcjach bojowych, ochraniają konwoje, zapobiegają aktom terroryzmu albo likwidują jego skutki, mogą liczyć na zwiększenie wynagrodzenia o kwoty od 220 do 660 zł. Za przebywanie w strefie działań wojennych wojskowi dostają jeszcze 66 zł za każdy dzień, a za udział w tych działaniach można zarobić dodatkowo do 110 zł dziennie. Wynagrodzenie może jeszcze wrosnąć, jeśli misja odbywa się w trudnych warunkach klimatycznych lub gdy są zakwaterowani w złych warunkach. Takie dodatki dostają żołnierze odbywający służbę w Libanie (1 320 zł) oraz Afganistanie i Iraku (1 540 zł). W trakcie misji dodatki mogą być wpłacane na konto żołnierza albo wypłacane mu na miejscu, w lokalnej walucie według aktualnego kursu.

Uposażenie kapelanów wojskowych jest podobne do wynagrodzenia żołnierzy zawodowych Z informacji przekazanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej³² wynika, że w strukturach resortu obrony narodowej pełniło służbę lub zatrudnionych było w 2004 r. 173 kapelanów wojskowych³³, z tego:

— w Ordynariacie Polowym (Kościół Katolicki) — 131, w tym 111 żołnierzy zawodowych,

— w Prawosławnym Ordynariacie Wojska Polskiego (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny) — 19, w tym 14 żołnierzy zawodowych,

— w Ewangelickim Duszpasterstwie Wojskowym (Kościół Ewangelicko-Augsburski) — 14, w tym 9 żołnierzy zawodowych.

Z tytułu utrzymania kapelanów resort ponosił następujące wydatki (w skali rocznej):

— w Ordynariacie Polowym — około 6,8 mln zł,

— w Prawosławnym Ordynariacie Wojska Polskiego — około 1,1 mln zł,

— w Ewangelickim Duszpasterstwie Wojskowym — około 0,8 mln zł.

³² Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Administracji Tadeusz Matusiaka z Warszawy, z dnia 27 kwietnia 2005 r. — z upoważnienia prezesa Rady Ministrów — na interpelację posła na Sejm RP Pana Jana Orkisz w sprawie wysokości środków przeznaczonych z budżetu państwa na finansowanie kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów, w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej i Ministrem Edukacji Narodowej i Sportu nr 9766 w sprawie wysokości środków przeznaczonych z budżetu państwa na finansowanie kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4322/k,2 29 12 2009-12-29>.

³³ Według informacji wynikającej z zapytania nr 3139 posła Sławomira Kopycińskiego z Kielc z dnia 7 stycznia 2009 r. do ministra obrony narodowej, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/3529411E 29 12 2009-12-29>.

W Biurze Ochrony Rządu służbę pełniło trzech księży kapelanów wyznania rzymsko-katolickiego. W 2004 r. Biuro Ochrony Rządu wypłaciło kapelanom należności w łącznej kwocie 160 202 zł brutto.

W Straży Granicznej było zatrudnionych 16 kapelanów, których łączny koszt uposażeń, świadczeń i innych należności w 2004 r. wyniósł 909 188 zł. Spośród 16 kapelanów 10 z nich było wyznania rzymsko-katolickiego, 4 wyznania prawosławnego i po jednym wyznania ewangelicko-augsburskiego i greko-katolickiego.

W jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej zatrudnionych było 16 kapelanów. Łączny koszt świadczeń wypłaconych kapelanom w 2004 r. wyniósł 545 355,59 zł. Ponadto — zgodnie z art. 19 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 30.08.1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej³⁴ pacjent przebywający w zakładach opieki zdrowotnej przeznaczonych dla osób wymagających całodobowych lub całodziennych świadczeń zdrowotnych ma prawo do opieki duszpasterskiej. W 28 zakładach opieki zdrowotnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji posługi duszpasterskiej udzielało 26 kapłanów zatrudnionych na 14,65 etatu. Placówki ponosiły z tego tytułu miesięcznie łącznie koszty w wysokości 26 553,41 zł.

W 2010 r. w Ordynariacie Polowym Wojska Polskiego zatrudnionych było 187 kapelanów, na utrzymanie których wydatkowanych około 20 mln zł, co w stosunku do wydatków na obronę narodową — 18 256,8 mln zł, stanowiło 0,11%. W służbie policyjnej zatrudnionych było 65 kapelanów, na utrzymanie których wydatkowanych około 2 mln zł, co w stosunku do wydatków ogółem na bezpieczeństwo publiczne — 14 173,3 mln zł, stanowi 0,014%. W służbie więziennej pracowało 100 kapelanów więziennych, na wynagrodzenia których poniesione wydatki to około 2,5 mln zł., co w stosunku do wydatków na wymiar sprawiedliwości — 9 839,2 mln zł, stanowi 0,025%. Dla kapelanów w służbie zdrowia trzeba wygospodarować około 11 mln zł, a dla kapelanów służby granicznej około jednego miliona oraz 200 tys. zł dla trzech kapelanów Biura Ochrony Rządu³⁵.

Od księży z parafii pracujących w duszpasterstwie urząd skarbowy wylicza zryczałtowany podatek dochodowy (inne stawki są dla wikariuszy i dla proboszczów), biorąc za podstawę liczbę mieszkańców w parafii i miejsce położenia parafii (wiejska czy miejska). Wysokość ryczałtu ustalana jest odrębnie na każdy rok podatkowy przez właściwy urząd skarbowy. Polska jest jedynym krajem w Europie, gdzie duchowni są opodatkowani z przychodów od posług *stricte* duszpasterskich oraz od ofiar otrzymywanych przez nich z okazji udzielania sakramentów.

³⁴ Dz.U., nr 91, poz. 408 z późn. zm.

³⁵ A. W i l m a, op. cit.

Według Ministerstwa Finansów w 2010 r. duchowni wszystkich wyznań zapłacili 13,5 mln zł zryczałtowanego podatku dochodowego. Księża zatrudnieni na umowy o pracę podlegają takim samym zasadom podatkowym jak inni pracownicy. Kościelne osoby prawne, czyli parafie, kurie, klasztory mogą, ale nie muszą, prowadzić działalność gospodarczą. Jeśli prowadzą, muszą ją zarejestrować i płać takie same podatki CIT, PIT, VAT jak wszystkie podmioty³⁶.

Według posła na Sejm Sławomira Kopycińskiego liczba kapelanów jest zbyt duża, co oddają jego słowa „Daje to imponujący na tle innych państw NATO współczynnik liczby kapelanów w przeliczeniu na liczbę żołnierzy. Podczas gdy w pozostałych krajach NATO standardem jest, że jeden kapelan przypada na około 1 000 żołnierzy, w Polsce współczynnik ten wynosi: jeden kapelan na 631 wojskowych. Wygląda zatem na to, że w razie konfliktu zbrojnego jesteśmy w stanie znacząco wesprzeć siły NATO, przynajmniej, jeżeli chodzi o posługę duszpasterską. Imponująco wygląda również zaplecze logistyczne dla duszpasterstwa wojskowego. Katolicki Ordynariat Polowy Wojska Polskiego dysponuje 86 kościołami i kaplicami garnizonowymi i 29 izbami modlitwy”³⁷.

W resorcie obrony wykazuje się należytą (jak można sądzić) dbałość, by Ordynariat Polowy posiadał potrzebne nieruchomości i inny majątek dla potrzeb wypełniania posługi duszpasterskiej. Budżet katolickiego Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego w roku 2008 wyniósł 19,7 mln zł.³⁸ i w stosunku do wydatków na obronę narodową — 16 565,4 mln zł³⁹ stanowił 0,12%. Każdy z kapelanów otrzymuje stopień oficerski po trzymiesięcznym przeszkoleniu i zdaniu egzaminu. Dla porównania pozostali oficerowie dla otrzymania pierwszego stopnia oficerskiego muszą odbyć kilkuletnie studia. Kapelani, oprócz wynagrodzenia miesięcznego posiadają pozostałe uprawnienia oficerów służby czynnej: prawo do emerytury po 15 latach służby, zakwaterowanie, świadczenia socjalno-bytowe. Kapelani wojskowi traktowani są tak jak żołnierze zawodowi, nawet ci najwyżsi rangą. Świadczyć może o tym informacja na temat wynagrodzenia pierwszego biskupa polowego w III RP. Otóż Biskup Polowy ks. bp gen. dyw. Leszek Sławoj Głódź pełnił zawodową służbę wojskową do dnia 02.10.2004 r. W ostatnim okresie pełnienia

³⁶ Raport KAI o finansach Kościoła katolickiego..., op. cit.

³⁷ Informacja wynikająca z zapytania nr 3139 posła Sławomira Kopycińskiego z Kielc z dnia 7 stycznia 2009 r. do ministra obrony narodowej, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/3529411E29122009-12-29>.

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Wydatki budżetu — porównanie 2008/2009*, „Gazeta podatnika”, nr 20/2010 z 29 stycznia, http://www.gazetapodatnika.pl/artykuly/wydatki_budzetu_porownanie_2008_2009-a_9461.htm, 29 01 2010.

czynnej służby wojskowej — od dnia 01.07.2004 r. do dnia zwolnienia z zawodowej służby wojskowej — wymieniony oficer otrzymywał uposażenie miesięczne w wysokości 9 271,18 zł. Z tytułu zwolnienia z zawodowej służby wojskowej gen. dyw. Lechowi Sławojowi Głódziowi wypłacono — na zasadach dotyczących ogółu żołnierzy zawodowych — odprawę w wysokości 360% kwoty ostatnio należnego uposażenia, dodatkowe uposażenie roczne (za 10 miesięcy służby wojskowej w 2004 r.) oraz gratyfikację urlopową i ekwiwalent za niewykorzystany przejazd w roku zwolnienia⁴⁰.

Interesujące są uposażenia żołnierzy przebywających na misji wojskowej w Iraku. I tak: 3 675 zł — tyle maksymalnie dostaje miesięcznie polski podporucznik, 4 200 zł — zarabia polski tłumacz języka arabskiego, 4 900 zł — zarobi miesięcznie kapitan WP, 5 600 zł — tyle maksymalnie zarobi polski lekarz w Iraku, 5 600 zł — to podstawowy miesięczny zarobek polskiego majora, 6 300 zł — miesięczna gaża polskiego podpułkownika, 6 300 zł — miesięcznie otrzymuje polski kapelan wojskowy w stopniu oficera⁴¹.

Praca duszpasterska w wojsku w żadnym okresie polskiej państwowości nie była łatwa, a kapelani często muszą pokonywać wiele trudnościami, jakie są rezultatem nie zawsze przychylniej polityki rządzących względem Kościoła. Biorąc to pod uwagę, aspekty finansowe kościelnej administracji w posłudze duszpasterskiej w wojsku, są czymś wtórnym, chociaż koniecznym w działalności kapelanów wojskowych. W tej ważnej misji i służbie duszpasterstwa wojskowego nie można bowiem wszytkiego, a zwłaszcza wsparcia duchowego, przeliczać na pieniądze.

Podsumowanie

Służba kapelanów wojskowych jest pełniona w odpowiedzi na zapotrzebowanie określonych grup społecznych związanych przede wszystkim ze służbami mundurowymi. Gdyby tego zapotrzebowanie nie było, można by powątpiewać w sensowność utrzymywania, niezbyt licznej jednak w moim przekonaniu liczby kapelanów, gdyż wszelkie porównywania w tym względzie do liczby kapelanów w innych państwach nie są uprawnione, tak jak nie jest uprawnione porównywanie religii i liczby ich wyznawców.

⁴⁰ Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Administracji Tadeusz Matusiaka z Warszawy, z dnia 27 kwietnia 2005 r.

⁴¹ http://www.insomnia.pl/Jak_KK_doi_polak%C3%B3w-t611877.html,73343,2912 2009.

Analizując aspekty finansowe związane z posługą duszpasterską kapelanów zwrócić trzeba uwagę na to, że:

— funkcjonowanie formacji kapelanów wojskowych odbywa się na podstawie obowiązujących uregulowań prawa krajowego i międzynarodowego,

— uposażenie kapelanów wojskowych, z racji posiadania stopni oficerskich jest analogiczne jako żołnierzy zawodowych,

— trudno się odnieść do systemu awansowania kapelanów wojskowych na kolejne wyższe stopnie oficerskie. Wydaje się, że pozostawienie uprawnień Biskupowi Polowemu w tej materii jest jedynym słusznym rozwiązaniem, z uwagi na wykonywania przez kapelanów obowiązków o charakterze religijnym,

— wydatki na utrzymanie ordynariatu wojska polskiego, na wynagradzanie kapelanów stanowią znikomą, ułamkową część wydatków budżetu państwa,

— uczestnictwo kapelanów w misjach zagranicznych przeczy tezie o braku ryzyka w pełnieniu tej służby i wprost przeciwnie, pozytywnie wpływa na morale polskich żołnierzy,

— nie sposób pominąć historycznych tradycji polskich i międzynarodowych w sprawowaniu posługi kapelanów w wojsku polskim i innych formacjach mundurowych,

— szczególną troską w katolickiej pracy duszpasterskiej w wojsku są objęci osoby ubogie, o czym świadczą 24 placówki Caritas Ordynariatu Polowego,

— księża kapelani prowadzą ożywioną działalność naukową i oświatową, uczestnicząc w międzynarodowych konferencjach i sympozjach.

Status majątkowy formacji kościelnych w służbach mundurowych jest pochodną statusu majątkowego zawodowego korpusu oficerskiego i generalskiego. Kapelanom w wojsku polskim przysługuje takie wynagrodzenie jak żołnierzom zawodowym, chociaż trudno mówić o ich obowiązkach typowo żołnierskich, które zastępowane są posługą duszpasterską. Posługa duszpasterska, chociaż nie tak mierzalna, jak żołnierska, bywa czasami bardziej niezbędna w trudnej zawodowej służbie. W tym kontekście aspekty finansowe tej służby nie powinny stanowić przeszkody w jej wykonywaniu i chyba tak nie jest, lecz raczej jej sprzyjać. Stąd też w rezultacie wniosków *de lege lata* w ocenie poruszanej problematyki nie wysuwam wniosków *de lege ferenda*.

MILITARY CHAPLAINCY LEGAL AND FINANCIAL ASPECTS OF CHURCH ADMINISTRATION

Keywords: military chaplaincy; chaplains; officiating minister; military chaplains finances; the status of chaplains.

Streszczenie

Nakłady finansowe związane z obszarem działalności duszpasterskiej służącej społeczeństwu wchodzi w skład wydatków budżetowych. Do kapelanów wojskowych mają zastosowanie przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Kapelani stanowią wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych. Kapelani wojskowi podlegają w zakresie służby wojskowej organom wojskowym, a w zakresie duszpasterstwa — władzom kościelnym. Uposażenie kapelanów wojskowych jest podobne do wynagrodzenia żołnierzy zawodowych. Wydatki na utrzymanie ordynariatu wojska polskiego, na wynagradzanie kapelanów stanowią znikomą, ułamkową część wydatków budżetu państwa. Majątek i przychody kościelnych osób prawnych podlegają ogólnym przepisom podatkowym.

Summary

Financial outlays related to the area of pastoral action for the public are part of the budget expenditure. The provisions of the professional military service apply to military chaplains. Chaplains form a separate body of professional soldiers. In terms of military service, military chaplains are subject to military authorities in the field of pastoral-ecclesiastical authorities. The emoluments of military chaplains is similar to the salaries of professional soldiers. Expenses of maintaining the Ordinate of the Polish Army including the salary of chaplains represent a small proportion of budget expenditure. Church property and income of legal persons subject to the general tax rules.

Bibliografia

Biardzka J., *Duszpasterstwo wojskowe w świetle konkordatu z 1925 r.*, Międzyrzec Podlaski 02.12.2005 r., http://www.sciaga.pl/tekst/46060-47-duszpasterstwo_wojskowe_w_swietle_konkordatu_z_1925r, 29 12 2009.

Boni o raporcie KAI: największy problem to sytuacja proboszczów, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/boni-o-raporcie-kai-najwiekszy-problem-to-sytuacja,1,5039408,wiadomosc.html>, 28 02 2012.

- Górski T., *Duszpasterstwo wojskowe w świetle przepisów obowiązujących*, Międzyrzec Podlaski 25 XI 2005 http://www.sciaga.pl/tekst/46061duszpasterstwo_wojskowe_w_swietle_przepisow_obowiazujacych, 29 12 2009.
- Informacja wynikająca z zapytania nr 3139 posła Sławomira Kopycińskiego z Kielc z dnia 7 stycznia 2009 r. do ministra obrony narodowej, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/3529411E> 29 12 2009-12-29.
- Jabłoński W. ks. płk prałat, *Moje wspomnienia wojenne z lat 1939–1945*, [w:] *Udział kapelanów wojskowych w drugiej wojnie światowej*, red. ks. płk dr Juliusz Humeński, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1984.
- M. Boni: *Rząd jest otwarty, ale i zdeterminowany*, <http://gosc.pl/doc/1106400.M-Boni-Rzad-jest-otwarty-ale-i-zdeterminowany/2>, 15 03 2012.
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Administracji Tadeusz Matusiaka, z dnia 27 kwietnia 2005 r., www.racjonalista.pl/kk.php/s,4322/k,2 29 12 2009-12-29.
- P. Piontek, M. Wesołowski, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego 1945–1989*, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.
- Piontek P., Wesołowski M., *Struktura Generalnego Dziekanatu Wojska Polskiego w latach 1945–1950*, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.
- Raport KAI o finansach Kościoła katolickiego w Polsce, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/raport-kai-o-finansach-kosciola-katolickiego-w-pol,1,5038935,wiadomosc.html>, 27 02 2012.
- Ratajczak B., *Duszpasterstwo wojskowe*, [w:] *Prawo wyznaniowe*, pod red. H. Misztala, Sandomierz 2000.
- Rečko Z. ks. kmdr por., *Duszpasterstwo wojskowe w okresie PRL*, <http://www.sjerzy.parafia.info.pl/?p=main&what=21>, 23 03 2012.
- Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego uchwalonego w dniu 25 października 2002 r. przez Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 listopada 2002 r. w sprawie ogłoszenia Statutu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego (Dz. Urz. MON z 2002 r., nr 23, poz. 23).
- Statut Ordynariatu Wojskowego czyli Polowego w Polsce — Ordynariat Polowy, Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz. U. z 23 maja 1989 r., nr 29, poz. 154).
- Wilma A., *Kapelani wchodzą do lasów*, „Gazeta Pomorska”, 2010, z 22 stycznia.
- Wiśniewska K., *Kościół zdziwione pośpiechem i się nie godzą*, „Gazeta Wyborcza”, 2012, z 19 marca.
- Wójcicki M., *Ile zarabia się w wojsku?*, „Dziennik”, 2010, z 19 stycznia.
- www.insomnia.pl/Jak_KK_doi_polak%C3%B3w-t611877.html, 73343,2912 2009.
- Wydatki budżetu — porównanie 2008/2009, „Gazeta podatkowa” nr 20/2010 z 29 stycznia 2010 r., http://www.gazetapodatnika.pl/artykuly/wydatki_budzetu_porownanie_2008_2009-a_9461.htm, 29 01 2010.